

სკოპინგის დასკვნა

N 30

საერთო მონაცემები:

დაგეგმილი საქმიანობის დასახელება: მდინარე ზესხოზე და ყორულდაშზე 20.3 მგვტ დადგმული სიმძლავრის ჰიდროელექტროსადგურის (ზესხო - 1 ჰესის) მშენებლობა-ექსპლუატაცია;

დაგეგმილი საქმიანობის განმახორციელებელი: შპს „ჰაიდრო ინვესტ ჯი ეი“;

დაგეგმილი საქმიანობის განხორციელების ადგილი: ლენტეხის მუნიციპალიტეტი;

განაცხადის შემოსვლის თარიღი: 08.04.2022;

მონაცემები სკოპინგის ანგარიშის შემდგენელის შესახებ: შპს „GN. Corporation“;

ძირითადი საპროექტო მონაცემები:

სკოპინგის დასკვნის მიღების მიზნით, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროში შპს „ჰაიდრო ინვესტ ჯი ეის“ მიერ წარმოდგენილი იქნა ლენტეხის მუნიციპალიტეტში, მდინარე ზესხოზე და ყორულდაშზე 20.3 მგვტ დადგმული სიმძლავრის ჰიდროელექტროსადგურის (ზესხო - 1 ჰესის) მშენებლობა-ექსპლუატაციის სკოპინგის ანგარიში.

ბუნებრივ ჩამონადენზე მომუშავე დერივაციული ტიპის ჰიდროელექტროსადგურის მშენებლობა-ექსპლუატაცია იგეგმება ლენტეხის მუნიციპალიტეტში, ცანას სათემო ადმინისტრაციული ერთეულის ტერიტორიაზე. ჰიდროელექტროსადგურის მოწყობა დაგეგმილია მდინარეების ზესხოს და ყორულდაშის ხეობების ზ.დ. 1510-1750/1870მ ნიშნულებს შორის. წარმოდგენილი ელექტრონული ფაილების მიხედვით, საპროექტო დერეფნის საწყისი და საბოლოო წერტილების მიახლოებითი GPS კოორდინატებია: X-349973.36, Y-4747403.40; X-352034.28, Y - 4749853.76; X-348289.70, Y-4752214.61. მდ. ზესხოს ხეობაში მოსაწყობი სათავე კვანძიდან, სათავე ნაგებობიდან ზედა დინებაში, მანძილი უახლოეს დასახლებამდე (სოფ. ზესხო) შეადგენს დაახლოებით 360 მ-ს. მდ. ყორულდაშის ხეობაში მოსაწყობი სადერივაციო-სადაწნეო სისტემა გაივლის სოფ. ცანას დაახლოებით 80 მეტრის დაშორებით.

საპროექტო ჰიდროელექტროსადგურის (ზესხო 1 ჰესის) დადგმული სიმძლავრე იქნება 20,3 მგვტ, წყლის საანგარიშო ხარჯით - 8,8 მ³/წმ. სადგური 12 თვეში გამოიმუშავებს დაახლოებით 100 გვტ-სთ ელექტროენერგიას. ეკოლოგიური ხარჯის ოდენობა (საპროექტო კვეთებში მდინარეების მრავალწლიანი საშუალო ხარჯის 10%) მდ. ზესხოსთვის შეადგენს - 0,28 მ³/წმ-ს, ხოლო მდ. ყორულდაშისთვის - 0,37 მ³/წმ-ს. საპროექტო ჰიდროელექტროსადგურის ძირითადი შემადგენელი ინფრასტრუქტურული ობიექტებია: 2 (ორი) სათავე კვანძი (ერთი მდ. ზესხოზე და მეორე მდ. ყორულდაშზე); 2 (ორი) სადერივაციო-სადაწნეო მილსადენი; ჰესის სააგრეგატო შენობა.

სკოპინგის ანგარიშში მოცემულია ინფორმაცია დაგეგმილია საქმიანობის ალტერნატიული ვარიანტების ანალიზის შესახებ. მათ შორის, განხილულია უმოქმედობის ალტერნატივა, საპროექტო ინფრასტრუქტურის ადგილმდებარეობის ალტერნატივები, ჰიდროელექტროსადგურის ტიპის ალტერნატივა, ასევე სამშენებლო ბანაკებისა და სანაყაროების ადგილმდებარეობის ალტერნატივები. უმოქმედობის ალტერნატივა უარყოფილია სოციალურ-ეკონომიკურ გარემოზე მოსალოდნელი დადებითი და ეკოლოგიურ გარემოზე მოსალოდნელი უარყოფითი ზემოქმედების ურთიერთშეწონის

საფუძველზე. ჰიდროტექნიკური ნაგებობების განლაგების დერეფნის შერჩევას განხილული იქნა ალტერნატივა I, II და III, რომელთა ურთიერთშედარების საფუძველზე და სხვადასხვა ფაქტორების, მათ შორის რელიეფური, საინჟინრო-გეოლოგიური პირობების და ბიოლოგიურ გარემოზე მოსალოდნელი ზემოქმედების საკითხების გათვალისწინებით, უპირატესობა მიენიჭა I ალტერნატივას. შერჩეული ალტერნატივა გულისხმობს მდ. ყორულდაშის მარცხენა და მდ. ზესხოს მარცხენა სანაპიროს და მცირე მონაკვეთზე მარჯვენა სანაპიროს ათვისებას. სააგრეგატო შენობის განთავსების ალტერნატივებიდან (ალტერნატივა a; b-c), არსებული რელიეფური და საინჟინრო-გეოლოგიური პირობების გათვალისწინებით, უპირატესობა მიენიჭა ყორულდაშის და ზესხოს შერთვის ადგილას ერთი სააგრეგატო შენობის მოწყობის ალტერნატივას (a).

მდ. ზესხოზე სათავე კვანძის მოწყობა დაგეგმილია ზ.დ. 1750 მ ნიშნულზე (GPS კოორდინატები: X-352037.73, Y- 4749840.92), ხოლო მდ. ყორულდაშზე ზ.დ. 1870 მ ნიშნულზე (GPS კოორდინატები: X-348305.13, Y-4752229.35). საპროექტო სათავე კვანძების ტექნიკური გადაწყვეტები, პარამეტრები და მოწყობის გეგმა იდენტური იქნება. როგორც მდ. ზესხოს, ისე მდ. ყორულდაშში სათავე კვანძ(ებ)ის შემადგენლობაში იქნება: წყალსაგდები დამბა (4 მ სიმაღლის, 7 მ სიგანის და 14 მ სიგრძის); წყალმიმღები; სალექარის (სიგრძე-30 მ, სიგანე-6მ) და თევზსავალი. სათავე კვანძებზე გათვალისწინებულია „გასასვლელი აუზების ტიპის“ თევზსავალის მოწყობა, რომლებიც იქნება 20,8 მ სიგრძის, 13 აუზით (1,5 მ სიგანის, 1,5 მ სიგრძისა და 0,9 მ სიღრმის). სკოპინგის ანგარიშის შესაბამისად, სათავე კვანძებთან შეგუბების სარკის ზედაპირების ფართობი პრაქტიკულად არ გასცდება ბუნებრივ პირობებში მაქსიმალური დატბორვის ზონებს. სათავე წყალმიმღები ნაგებობების I ეტაპის სამშენებლო სამუშაოები დაიწყება წყალსაგდების და თევზსავალის მშენებლობით. მშენებლობის II ეტაპი გაგრძელდება კალაპოტის მეორე მხარეს, სადაც მოეწყობა დამბების დანარჩენი ნაწილი (სალექარი, წყალმიმღები). სამშენებლო უბნები დაცული იქნება ზედა ბიეფში მოწყობილი დროებითი დამბების (ე.წ. კოფერდამი) საშუალებით. მდინარის ბუნებრივი ჩამონადენის არიდებისთვის, ორივე სათავე ნაგებობაზე გამოყენებული იქნება დროებითი სადერივაციო არხები.

საპროექტო სათავე კვანძების წყალმიმღების და სალექარის გავლის შემდგომ წყალი გადავა შესაბამის სადერივაციო-სადაწნეო მილსადენებში. მდ. **ზესხოს სადაწნეო-დერივაციის სისტემის სიგრძე იქნება 3100 მ (დიამეტრი – 1420 მმ)** და განთავსდება ჯერ მარცხენა ნაპირზე, ხოლო ბოლო მონაკვეთი მარჯვენა მხარეს. მდ. **ყორულდაშის სადაწნეო-დერივაციის სისტემის სიგრძე იქნება 5300 მ (დიამეტრი- 1420 მმ)** და განთავსდება მარცხენა ნაპირზე. მილსადენები ჩაიდება 2.6 მ სიღრმის ტრანშეაში.

სადაწნეო-დერივაციის სისტემიდან წყალი მოხვდება ძალურ კვანძში/ჰესის შენობაში (ზომები - 42.0 x 12.5 მ), რომლის მოწყობა, გათვალისწინებულია მდინარეების ყორულდაშის და ზესხოს შერთვის ადგილზე. მიახლოებითი GPS კოორდინატებია: X-349974.23, Y-4747415.09. ჰესის შენობაში დამონტაჟდება 4 ჰიდროაგრეგატი - პელტონი ტიპის ტურბინები, რომელთა საერთო სიმძლავრე 20,3 მგვტ იქნება. წყალგამყვანი არხის (სიგრძე - 50 მ) საშუალებით ჰიდროაგრეგატების მიერ გამოყენებული წყალი გაშვებული იქნება მდინარეში. „ზესხო 1“ ჰესის მიერ გამომუშავებული ელექტროენერჯიის **საერთო ელექტროსისტემის ქსელში ჩართვა გათვალისწინებულია 5 კმ სიგრძის 35 კვ ძაბვის საჰაერო ან საკაბელო ელექტროგადამცემი ხაზის საშუალებით, რომელთან დაკავშირებითაც დაგეგმილია დამოუკიდებელი პროექტის შემუშავება.**

საპროექტო ტერიტორიებამდე გადაადგილებისთვის გამოყენებული იქნება შიდასახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზა (ქუთაისი-წყალტუბო-ცაგერი-ლენტეხი-ლასდილი (შ-15)), რომელიც მიდის სააგრეგატო შენობის და ყორულდაშის სათავე კვანძის მშენებლობისთვის გათვალისწინებულ უბნამდე.

წარმოდგენილი დოკუმენტაციის თანახმად, მდ. ზესხოს სათავე ნაგებობის მიმართულებით გადაადგილების მიზნით, გათვალისწინებულია დაახლოებით 3,1 კმ სიგრძის გზის მოწყობა, რომლის დერეფანი გამოყენებული იქნება ასევე სადაწნეო მილსადენისთვის. **საპროექტო მისასვლელი გზის პარამეტრების, განლაგებისა, მოწყობის გეგმის და გზის გაყვანით მოსალოდნელი ზემოქმედების შესახებ ინფორმაცია გზმ-ის ეტაპზე საჭიროებს დაზუსტებას და დეტალური ინფორმაციის წარმოდგენას.**

პროექტის მშენებლობის ვადად განსაზღვრულია 24 თვე. პროექტის ფარგლებში სამშენებლო ბანაკის მოწყობისთვის მოიაზრება სამი ტერიტორია. პირველი - ყორულდაშის სათავე კვანძის აღმოსავლეთით, საავტომობილო გზის მომიჯნავედ (GPS კოორდინატები: X – 348353; Y – 4752171) და მოემსახურება ყორულდაშის სათავე კვანძის, ასევე სადაწნეო მილსადენის მშენებლობას. მეორე - სააგრეგატო შენობის ტერიტორიაზე (X–349943; Y–4747413) და სააგრეგატო შენობის, ასევე ზესხოს ხეობაში გათვალისწინებული ინფრასტრუქტურის მშენებლობას. მესამე-მცირე ზომის ბანაკი - ზესხოს ხეობაში სათავე კვანძის მიმდებარედ (X – 352009; Y – 4749867). ამასთან, სოფ. ცანას სიახლოვეს შერჩეულია ტერიტორია მასალების (მილსადენების) დროებითი დასაწყობებისთვის (GPS კოორდინატები: X – 348591; Y – 4749415). სკოპინგის ანგარიშის შესაბამისად, ბანაკის სახით შესაძლებელია გამოყენებული იყოს მხოლოდ ერთი მათგანი, ან სამივე მონაცვლეობით. **აღნიშნული საკითხი, სამშენებლო ბანაკ(ებ)ის საპროექტო დოკუმენტაციის მითითების, გზმ-ის ეტაპზე საჭიროებს დაზუსტებას.** ბანაკზე განიხილება ძირითადი სამშენებლო ინფრასტრუქტურის, მათ შორის ბეტონის 30 მ³/სთ წარმადობის კვანძის განთავსება.

სკოპინგის ანგარიშის შესაბამისად, გამონამუშევარი ფუჭი ქანების რაოდენობა იქნება დაახლოებით 75 000 მ³-80 000 მ³. ფუჭი ქანების განთავსებისთვის შერჩეულია შვიდი სავარაუდო ლოკაცია, საიდანაც სამი სანაყარო გათვალისწინებულია: (1) ყორულდაშის სათავე კვანძის მიმდებარედ (X–348302; Y–4751650), (2) ყორულდაშის სადაწნეო მილსადენის დერეფნის საწყისი მონაკვეთისა (X – 348302; Y – 4751650) და (3) ყორულდაშის სადაწნეო მილსადენის დერეფნის შუა მონაკვეთის მომიჯნავედ (X – 348749; Y – 4748592). ორი სანაყაროს (4 და 5) განთავსება გათვალისწინებულია სააგრეგატო შენობის განთავსების ადგილიდან ჩრდილო-დასავლეთით და სააგრეგატო შენობის განთავსების ადგილის სამხრეთ ნაწილზე (X – 349973; Y – 4747390). ხოლო დანარჩენი ორი (6; 7) გათვალისწინებულია ზესხოს სადაწნეო მილსადენის დერეფნის საწყის (X – 351484; Y – 4749482) და ზესხოს სათავე ნაგებობის მიმდებარედ ტერიტორიებზე (X – 352023; Y – 4749883). სკოპინგის ანგარიშის მიხედვით, ადგილმდებარეობის შერჩევას გათვალისწინებული იქნა: ბიოლოგიურ გარემოზე ზემოქმედება, კერძო საკუთრების მინიმალური გამოყენება, საინჟინრო-გეოლოგიური რისკების არარსებობა, გადაადგილების ხელსაყრელობა და ა.შ.

სკოპინგის ანგარიშის თანახმად, მშენებლობის ეტაპზე სამშენებლო ბანაკის სასმელი წყლით მომარაგება მოხდება ადგილობრივი წყაროს წყლებიდან ან გამოყენებული იქნება ბუტილირებული წყალი. სამეურნეო დანიშნულებით წყალი აღებული იქნება მდ. ყორულდაშიდან და მდ. ზესხოდან. სამეურნეო ფეკალური წყლების მართვის მიზნით მოეწყობა საასენიზაციო ორმო. სკოპინგის ანგარიშის შესაბამისად, ექსპლუატაციის ეტაპზე ჰესის სასმელ-სამეურნეო დანიშნულების წყალმომარაგება მოხდება ადგილობრივი წყაროს წყლებით ან სააგრეგატო შენობის მიმდებარედ გაყვანილი იქნება ჭაბურღილი. ექსპლუატაციის ეტაპზე სამეურნეო-ფეკალური წყლების მართვისთვის გათვალისწინებულია 10 მ³ ტევადობის საასენიზაციო ორმოს მოწყობა.

სკოპინგის ანგარიშში მოცემულია ზოგადი ინფორმაცია გარემოზე შესაძლო ზემოქმედების სახეებისა და იმ ღონისძიებების შესახებ, რომლებიც გათვალისწინებული იქნება გარემოზე მნიშვნელოვანი უარყოფითი ზემოქმედების თავიდან აცილებისათვის, შემცირებისათვის

ან/და შერბილებისათვის. ჰიდროელექტროსადგურის მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპზე ძირითადად მოსალოდნელია ზემოქმედება წყლის გარემოზე, იქტოფაუნასა და წყალზე დამოკიდებულ ფაუნის წარმომადგენლებზე. ზემოქმედების სახეებიდან აღსანიშნავია, ასევე ჰაბიტატების დეგრადაცია-ფრაგმენტაცია, მათ შორის ხე-მცენარეების გარემოდან ამოღება.

სკოპინგის ანგარიშის შესაბამისად ზესხო 1 ჰესის დერეფანში გეოდინამიკური პროცესების განვითარების ნიშნები, გამოვლენილი არ ყოფილა. ამასთან, სკოპინგის ანგარიშიდან დგინდება, რომ საპროექტო დერეფანში მოსალოდნელია, როგორც ღვარცოფული მოვლენები, მეწყრული პროცესები, ქვათაცვენა, ასევე მდინარეების (მდ. ზესხო და მდ. ყორულდაში) გვერდითი ეროზია და ზვავსამიშროების რისკები. აღნიშნული მოვლენების/პროცესების პრევენციისა და შერბილების მიზნით განსაზღვრულია შესაბამისი ღონისძიებების გატარება, მაგ: სადაწნეო მილსადენისთვის დაცვის დამატებითი საშუალებების (ბეტონის გარსაცმი) გამოყენება, ნაპირდამცავი ნაგებობების მოწყობა და სხვ.

წყლის გარემოზე მოსალოდნელი ზემოქმედება დაკავშირებული იქნება წყლის დაბინძურებასთან და ჰიდროლოგიური რეჟიმის ცვლილებასთან. ამასთან, მდინარის უწყვეტობის დარღვევა უარყოფითად იმოქმედებს თევზის მიგრაციაზე. სკოპინგის ანგარიშიდან დგინდება, რომ მშენებლობის ეტაპზე წყლის გარემოზე მოსალოდნელი ზემოქმედების ძირითად შემარბილებელ ღონისძიებას წარმოადგენს - სათავე კვანძების სამშენებლო უბნიდან წყლის დროებითი დერივაციის მოწყობა, ხოლო ექსპლუატაციის ეტაპზე მუდმივი ეკოლოგიური ხარჯის გატარება. მნიშვნელოვანია გზმ-ის ეტაპზე წარმოდგენილ იქნეს დეტალური ანალიზი მდინარეში ბუნებრივი ჩამონადენის შემცირებით მოსალოდნელი ზემოქმედების სახეების შესახებ, სათანადო შემარბილებელი ღონისძიებების მითითებით. მათ შორის, დეტალური ინფორმაცია ეკოლოგიური ხარჯის საკმარისობის შესახებ, ბიოტურ და აბიოტურ ფაქტორებზე ზემოქმედების ჭრილში.

სკოპინგის ანგარიშის შესაბამისად, პროექტის მშენებლობა-ექსპლუატაცია დაკავშირებული იქნება მდინარეების (ზესხო და ყორულდაში) იქტოფაუნაზე მნიშვნელოვან ზემოქმედებასთან, რომლის მართვის მიზნით საჭიროა სათანადო/ეფექტური შემარბილებელი და საკომპენსაციო ღონისძიებების დაგეგმვა. სკოპინგის ანგარიშის თანახმად, ზემოქმედების ძირითადი რეცეპტორია წითელი ნუსხით დაცული სახეობა - კალმახი. მოსალოდნელი ზემოქმედების შემცირების მიზნით გათვალისწინებულია მდინარის კალაპოტში წყლის სათანადო რაოდენობის მუდმივი შენარჩუნება და თევზსავალი ნაგებობის მოწყობა. დაზუსტებას საჭიროებს და გზმ-ის ეტაპზე დეტალურად უნდა იქნეს წარმოდგენილი ინფორმაცია წყალზე დამოკიდებულ ფაუნის წარმომადგენლებზე, მათ შორის წავზე, მოსალოდნელი ზემოქმედების საკითხი, სათანადო შემარბილებელი ღონისძიებების მითითებით.

სკოპინგის ანგარიშის თანახმად, პროექტის პირდაპირი ზემოქმედების ქვეშ ექცევა ხუთი ტიპის ჰაბიტატი. ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ხე-მცენარეების ძირითადი სახეობებია: მურყანი, მდგნალი, აღმოსავლური ნაძვი და კავკასიური სოჭი. საპროექტო მთლიანი ფართობიდან (42977 კვ.მ პოლიგონური shp-ფაილები) 23167 კვ.მ წარმოადგენს სსიპ ეროვნული სატყეო სააგენტოს მართვას დაქვემდებარებულ სახელმწიფო ტყეს. სკოპინგის ანგარიშის მიხედვით, სპეციალური ტყით სარგებლობის უფლების მოპოვებისათვის საპროექტო დერეფანში ჩატარდება მცენარეული საფარის დეტალური კვლევა (ტყის ტაქსაცია). საპროექტო ტერიტორიის ნაწილი ემთხვევა ზურმუხტის ქსელის დამტკიცებულ საიტს (სვანეთი-რაჭა GE0000059).

სკოპინგის ანგარიშის შესაბამისად, საპროექტო რეგიონში დაგეგმილია ასევე „ცხენისწყალი 1 ჰესის“ და „ზესხო 2 ჰესის“ პროექტების განხორციელება. სკოპინგის ანგარიშის

შესაბამისად, აღნიშნულ პროექტებს, ისევე როგორც „ზესხო 1“ პროექტს ეყოლება ერთი ინვესტორი და სამშენებლო სამუშაოები პარალელურად წარიმართება. მოცემული გარემოების გათვალისწინებით დგინდება, რომ აღნიშნული პროექტების განხორციელება, როგორც მშენებლობის, ისევე ექსპლუატაციის ეტაპებზე დაკავშირებული იქნება გარემოს სხვადასხვა კომპონენტებზე მნიშვნელოვან კუმულაციურ ზემოქმედებასთან, რაც საჭიროებს დეტალურ შეფასებასა და ზემოქმედების მართვის სათანადო ღონისძიებების დაგეგმვას.

ადმინისტრაციული წარმოების ეტაპზე, სამინისტრომ უზრუნველყო წარმოდგენილი სკოპინგის ანგარიშის და საჯარო განხილვის შესახებ ინფორმაციის კანონმდებლობით დადგენილი წესით გავრცელება, მათ შორის ინფორმაცია განთავსდა სამინისტროს ოფიციალურ ვებგვერდზე, სსდ გარემოსდაცვითი ზედამხედველობის დეპარტამენტის რეგიონული წარმომადგენლების მიერ განცხადებები განთავსდა საქმიანობის განხორციელების სიახლოვეს, ინფორმაციის გავრცელების დამკვიდრებულ ადგილებზე. ამასთან, ინფორმაცია განთავსდა სსიპ გარემოსდაცვითი ინფორმაციისა და განათლების ცენტრის ვებგვერდზე და გადაიგზავნა ცენტრის გამომწერებთან ელ. ფოსტის მეშვეობით. პროექტის სკოპინგის ანგარიშთან დაკავშირებით საჯარო განხილვა გაიმართა 2022 წლის 3 მაისს, ლენტეხის მუნიციპალიტეტში სოფ. ცანას ადმინისტრაციული ერთეული შენობის მიმდებარედ. საჯარო განხილვას ესწრებოდნენ სსიპ გარემოს ეროვნული სააგენტოს, ლენტეხის მუნიციპალიტეტის, შპს „ჰაიდრო ინვესტ ჯი ეის“ და გარემოსდაცვითი საკონსულტაციო ორგანიზაციის წარმომადგენლები, ასევე სოფ. ცანას და ზესხოს მაცხოვრებლები. საჯარო განხილვაზე, დამსწრეთა მხრიდან, ყურადღება გამახვილდა პროექტის ფარგლებში მოსალოდნელ დადებით სოციალურ საკითხებზე. შპს „ჰაიდრო ინვესტ ჯი ეის“ წარმომადგენელმა მოსახლეობას გააცნო პროექტით გათვალისწინებული სოციალური სარგებლის პაკეტი და ხაზი გაუსვა სოფელში საინიციატივო ჯგუფის ჩამოყალიბებას, რომელმაც კომპანიასთან კომუნიკაციის საფუძველზე უნდა დაგეგმოს ადმინისტრაციული ერთეულის ფარგლებში განსახორციელებელი საზოგადოებრივი/სოციალური პროექტები. საჯარო განხილვაზე დაფიქსირებული საკითხები და შესაბამისი პასუხები/განმარტებები აისახა საჯარო განხილვის ოქმში.

ადმინისტრაციული წარმოების ეტაპზე პროექტთან დაკავშირებით წერილობითი შენიშვნები/მოსაზრებები სააგენტოში არ წარმოდგენილა.

სკოპინგის ანგარიშის შესაბამისად, შესწავლილ იქნა საპროექტო ტერიტორია. ჩატარებული კვლევითი სამუშაოების შედეგად, მოხდა გარემოზე და ადამიანის ჯანმრთელობაზე მოსალოდნელი ძირითადი ზემოქმედების წყაროების, სახეებისა და ობიექტების იდენტიფიცირება. სკოპინგის პროცედურის შედეგად, განსაზღვრული და დადგენილი იქნა დაგეგმილი საქმიანობის გზშ-ის ანგარიშის მომზადებისათვის საჭირო კვლევების, მოსაპოვებელი და შესასწავლი ინფორმაციის ჩამონათვალი, ასევე გზშ-ის პროცესში დეტალურად შესასწავლი ზემოქმედების სახეები.

გზშ-ის ანგარიშის მომზადებისთვის საჭირო კვლევების, მოსაპოვებელი და შესასწავლი ინფორმაციის ჩამონათვალი:

1. გზშ-ის ანგარიშში უნდა მოიცავდეს „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-10 მუხლის მე-3 ნაწილით დადგენილ ინფორმაციას;
2. გზშ-ის ანგარიშს უნდა დაერთოს „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-10 მუხლის მე-4 ნაწილით განსაზღვრული დოკუმენტაცია;
3. გზშ-ის ანგარიშში წარმოდგენილი უნდა იყოს სკოპინგის ანგარიშში მითითებული (განსაზღვრული, ჩასატარებელი) კვლევების შედეგები, მოპოვებული და შესწავლილი ინფორმაცია, გზშ-ის პროცესში დეტალურად შესწავლილი ზემოქმედებები და შესაბამისი შემცირების/შერბილების ღონისძიებები;

3.1 გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის მე-10 მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად გზმ -ის ანგარიში ხელმოწერილი უნდა იყოს იმ პირის/პირების მიერ, რომელიც/რომლებიც მონაწილეობდა/მონაწილეობდნენ მის მომზადებაში, მათ შორის, კონსულტანტის მიერ.

4. გზმ-ის ანგარიშში, ასევე წარმოდგენილი უნდა იყოს:

- პროექტის საჭიროების დასაბუთება (სოციალურ-ეკონომიკურ გარემოზე მოსალოდნელი დადებითი და ეკოლოგიურ გარემოზე მოსალოდნელი უარყოფითი ზემოქმედების ურთიერთშეწონის საფუძველზე);
- დაგეგმილი საქმიანობის დეტალური აღწერა;
- საქმიანობის განხორციელების ტერიტორიის აღწერა და ზესხო 1 ჰესის შემადგენელი ინფრასტრუქტურული ობიექტების განთავსების ადგილების დახასიათება, საქმიანობის განხორციელების ადგილის საკადასტრო კოდ(ებ)ისა და GPS კოორდინატების მითითებით. ამასთან, საპროექტო ზესხო 1 ჰესის (ყველა შემადგენელი ელემენტით) ერთიანი Shp ფაილები, შეტბორვის უბნის კონტურებთან ერთად;
- საპროექტო ობიექტის ერთიანი გენერალური გეგმა, მაღალი გარჩევადობით და შესაბამისი ექსპლიკაციით, სადაც დატანილი იქნება ზესხო 1 ჰესის შემადგენელი ყველა საპროექტო ინფრასტრუქტურული ობიექტი;
- საპროექტო ჰესის შემადგენელი ძირითადი ინფრასტრუქტურების დაშორება მოსახლეობიდან, კონკრეტული მანძილების მითითებით;
- გარემოს დაცვის მიზნით შემოთავაზებული გონივრული ალტერნატიული ვარიანტების შესახებ ინფორმაცია, შესაბამისი დასაბუთებით. მათ შორის უმოქმედობის (ნულოვანი) ალტერნატივის, ტექნოლოგიური ალტერნატივების, ჰესის ინფრასტრუქტურული ობიექტების (სათავე ნაგებობები, სადაწნეო/სადერივაციო მილსადენები, ჰესის შენობა) განთავსების ალტერნატივების ანალიზი და გარემოსდაცვითი თვალსაზრისით შერჩეული ალტერნატივების აღწერა-დასაბუთება. **გზმ-ის ანგარიშის შესაბამის ქვეთავში, დეტალურად უნდა იქნეს დასაბუთებული ობიექტის განთავსების ალტერნატივებიდან შერჩეული ადგილმდებარეობის გარემოსდაცვითი, სოციალურ-ეკონომიკური და ტექნიკური უპირატესობები;**
- ზესხო 1 ჰესის შემადგენელი ინფრასტრუქტურული ობიექტების დეტალური აღწერა (თითოეული ობიექტის ტექნიკური პარამეტრების მითითებით);
- დაზუსტებული ინფორმაცია ზესხო 1 ჰესის ინფრასტრუქტურის განთავსების, მათ შორის ორივე სათავე კვანძის, საპროექტო (ზღვის დონიდან) ნიშნულების შესახებ;
- ზესხო 1 ჰესის ძირითადი ტექნიკური პარამეტრების და მახასიათებლების ცხრილი, პროექტის განმარტებითი ბარათი ყველა შემადგენელი ჰიდროტექნიკური ნაგებობის აღწერით;
- საპროექტო ზესხო 1 ჰესის ფუნქციონირების ტექნოლოგიური სქემის დეტალური, თანმიმდევრული აღწერა. ამასთან ინფორმაცია ჰესის დადგმული სიმძლავრისა და გამომუშავებული ელექტროენერჯის შესახებ;
- საპროექტო სათავე კვანძების პარამეტრების შესახებ დეტალური ინფორმაცია. მათ შორის სათავე კვანძების შემადგენელი ელემენტების აღწერა;
- სათავე წყალმიმღები ნაგებობების სამშენებლო სამუშაოების შესახებ დაზუსტებული ინფორმაცია, სამშენებლო ეტაპების, მშენებლობის მეთოდის, დროისა და მოსალოდნელი ზემოქმედების მითითებით;
- სათავე კვანძების საანგარიშო დატვირთვის, მათ შორის სეისმური და ჰიდრაულიკური დატვირთვის პარამეტრების შესახებ ინფორმაცია;
- სათავე კვანძებზე კატასტროფულ სიტუაციებში მომეტებული წყლის მართვის საკითხები (მათ შორის ინფორმაცია ნამეტი წყლის ენერჯის ჩამქრობი ჭის შესახებ);

- ინფორმაცია სათავე კვანძებზე შეკავებული წყლის მოცულობის და შეტბორილი ადგილის ფართობის შესახებ. ამასთან ინფორმაცია, ნორმალური/საექსპლუატაციო და მაქსიმალური შეტბორვის ნიშნულების შესახებ;
- სათავე ნაგებობებიდან ეკოლოგიური ხარჯის საგანგებო მოწყობილობით გატარების უზრუნველყოფის ღონისძიებების შესახებ ინფორმაცია;
- ინფორმაცია თევზსავალისა და თევზამრიდის შესახებ (დაზუსტებული ტიპის და პარამეტრების მითითებით), ასევე ინფორმაცია მათი მოწყობის და ფუნქციონირების შესახებ, შესაბამისი კვალიფიკაციის ექსპერტის მიერ ეფექტურობის დასაბუთებით;
- დეტალური ინფორმაცია ჰესის სადერივაციო-სადაწნეო სისტემების შესახებ. მათ შორის: მილსადენების ტიპისა და პარამეტრების შესახებ დაზუსტებული ინფორმაცია. ამასთან, წარმოდგენილი უნდა იყოს მილსადენების განთავსების პირობების შესახებ ინფორმაცია;
- ინფორმაცია მილსადენების დაცვის ღონისძიებებისა და შემოთავაზებული დამცავი ღონისძიებების ეფექტურობის შესახებ;
- დეტალური ინფორმაცია მილსადენებით ხევების გადაკვეთის შესახებ, შესაბამისი საპროექტო გადაწყვეტების მითითებით;
- **დაზუსტებული ინფორმაცია** მილსადენით მდინარის გადაკვეთის შესახებ, შესაბამისი საპროექტო გადაწყვეტების მითითებით;
- ჰესის შენობის/ძალური კვანძის შესახებ დეტალური ინფორმაცია, ძალური კვანძების შემადგენლობაში შემავალი ელემენტების დახასიათებით;
- ჰიდროტურბინების დეტალური აღწერა (მათ შორის, ნამუშევარ წყალში ზეთების შერევის რისკების შესახებ ინფორმაცია);
- ჰესის შენობაში ავარიული ზეთშემკრები სისტემის მოწყობის შესახებ ინფორმაცია;
- **დაზუსტებული ინფორმაცია** ჰესის მიერ გამომუშავებული ელ. ენერჯის გენერირების შესახებ. მათ შორის, დაზუსტებული ინფორმაცია ქვესადგურების შესახებ, საპროექტო მახასიათებლების და მოწყობა-ექსპლუატაციით მოსალოდნელი ზემოქმედების მითითებით;
- ინფორმაცია გამომუშავებული ენერჯის შეკრებისა და საერთო ქსელში ჩართვის შესახებ;
- ჰესის შენობიდან გამონამუშევარი წყლის მდინარეში გაყვანის შესახებ ინფორმაცია, გამყვანი არხის პარამეტრების მითითებით;
- ვინაიდან, ჰესის შენობის განთავსება დაგეგმილია მდ. ზესხოსა და მდ. ყორულდაშის შესართავთან, მოცემული უნდა იყოს ძალური კვანძის უბანზე მაქსიმალური ხარჯების გავლისას დამყარებული დონეებისა და კალაპოტის გარეცხვის სავარაუდო სიღრმის, ასევე ტერიტორიის დაცვის საინჟინრო ღონისძიებების შესახებ დეტალური ინფორმაცია;
- დაზუსტებული ინფორმაცია საპროექტო ნაპირდამცავი ნაგებობების შესახებ - ნაგებობის ტიპის პარამეტრებისა და ეფექტურობის მითითებით. ამასთან, ინფორმაცია ნაპირსამაგრი ნაგებობის მოწყობით გარემოზე მოსალოდნელი ზემოქმედების შესახებ;
- პროექტის ფარგლებში გათვალისწინებული ბეტონის კვანძის შესახებ ინფორმაცია შესაბამისი ფიზიკური მახასიათებლების მითითებით. ამასთან, ბეტონის კვანძის ექსპლუატაციის ეტაპთან დაკავშირებული ზემოქმედების საკითხები;
- მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპზე ობიექტის წყალმომარაგების შესახებ **დაზუსტებული ინფორმაცია**. მათ შორის, ზედაპირული წყლის ობიექტიდან წყალაღების შესახებ (აღებული წყლის რაოდენობის მითითებით, თვეების მიხედვით და წყალაღების GPS კოორდინატები);
- წყალმომარაგების მიზნით გათვალისწინებული წყაროების შესახებ ინფორმაცია;

- საპროექტო ობიექტის წყალმომარაგების მიზნით ჭაბურღილის გამოყენების შესახებ ინფორმაცია, ჭაბურღილის გამოყენების შესაბამისი ლიცენზიის მითითებით;
- ინფორმაცია მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპზე წარმოქმნილი სამეურნეო-ფეკალური და სანიაღვრე წყლების მართვის შესახებ;
- ინფორმაცია მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპზე წარმოქმნილი ნარჩენების და მათი შემდგომი მართვის შესახებ, „ნარჩენების მართვის კოდექსისა“ და მისგან გამომდინარე კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტებით დადგენილი მოთხოვნების შესაბამისად;
- პროექტის ფარგლებში მოსალოდნელი ავარიული სიტუაციების შესახებ ინფორმაცია, მართვის ღონისძიებების მითითებით;
- საქმიანობის შეწყვეტის შემთხვევაში, საქმიანობის დაწყებამდე არსებული გარემოს პირვანდელ მდგომარეობამდე აღდგენის ღონისძიებების შესახებ ინფორმაცია;
- ინფორმაცია გზშ-ის ფარგლებში ჩატარებული საბაზისო/სადიებო კვლევებისა და გზშ-ის ანგარიშის მომზადებისთვის გამოყენებული მეთოდების შესახებ;
- პროექტის ფარგლებში დასაქმებული ადამიანების რაოდენობა, დასაქმებულთა შორის ადგილობრივი მოსახლეობის წილის მითითებით, ასევე ინფორმაცია პერსონალის პროფესიული და ტექნიკური სწავლების შესახებ.

4.1 სამშენებლო სამუშაოების განხორციელების შესახებ ინფორმაცია, კერძოდ:

- სამშენებლო სამუშაოების შესახებ დეტალური ინფორმაცია, შესაბამისი ვადების მითითებით. ამასთან, მოცემული იყოს სამშენებლო სამუშაოების გეგმა-გრაფიკი;
- ინფორმაცია ზესხო 1 ჰესის მშენებლობაში გამოყენებული ტექნიკის და რაოდენობის შესახებ;
- ინფორმაცია მოსახსნელი ნიადაგის ნაყოფიერი ფენის მოცულობისა და მისი განთავსების პირობების, ასევე ადგილ(ებ)ის შესახებ (მდებარეობის მითითებით - GPS კოორდინატები, Shp ფაილები);
- მშენებლობის პროცესში წარმოქმნილი ფუჭი ქანების **დაზუსტებული რაოდენობა** და მათი მართვის საკითხები. ამასთან, წარმოდგენილი უნდა იყოს, ფუჭი ქანების/გრუნტის განთავსების მუდმივი/დროებითი ადგილების (სანაყაროები) შესახებ **დაზუსტებული** ინფორმაცია, შესაბამისი საპროექტო დოკუმენტაციით (სანაყაროს ფართობისა და GPS კოორდინატების (shp ფაილებთან ერთად) მითითებით). **დასაბუთებული უნდა იყოს სანაყაროების განთავსებისთვის შერჩეული ადგილის გარემოსდაცვითი და ტექნიკური უპირატესობები;**
- ობიექტების მშენებლობისთვის საჭირო სამშენებლო მასალების მოპოვებისა და სამშენებლო მასალების დამამზადებელი ობიექტების (არსებობის შემთხვევაში) მოწყობის შესახებ ინფორმაცია;
- მისასვლელი გზების მოწყობის შესახებ ინფორმაცია, საპროექტო გზის შესაბამისი პარამეტრებისა და მოწყობის სქემის მითითებით. ამასთან მოცემული უნდა იყოს აღნიშნული გზების მშენებლობასთან დაკავშირებული ზემოქმედების საკითხები და შესაბამისი პრევენციული, საკომპენსაციო/შემარბილებელი ღონისძიებები;

4.2 სამშენებლო ბანაკის განთავსების შესახებ ინფორმაცია, მათ შორის:

- ინფორმაცია სამშენებლო ბანაკ(ებ)ის შესახებ, ბანაკ(ებ)ის მოწყობისათვის საჭირო საპროექტო დოკუმენტაციის მითითებით. წარმოდგენილი უნდა იყოს ასევე სამშენებლო ბანაკ(ებ)ის დაზუსტებული ადგილები (shp ფაილების და GPS კოორდინატების მითითებით), **ამასთან დასაბუთებული უნდა იყოს ბანაკ(ებ)ის**

განთავსებისთვის შერჩეული ადგილების გარემოსდაცვითი და ტექნიკური უპირატესობები:

- მოცემული უნდა იყოს სამშენებლო ბანაკ(ებ)ისთვის შერჩეული ტერიტორიის აღწერა;
- სამშენებლო ბანაკის/ბანაკების გენ-გეგმა, შესაბამისი ექსპლიკაციით;
- ინფორმაცია სამშენებლო ბანაკ(ებ)ის ფართობის, ასევე ჰესის მშენებლობის მომსახურებისთვის გათვალისწინებული ინფრასტრუქტურის ბანაკ(ებ)ის ტერიტორიაზე განთავსების შესახებ;
- სამშენებლო ბანაკ(ებ)ის წყალმომარაგებისა და ჩამდინარე წყლების მართვის საკითხები;
- სამშენებლო ბანაკ(ებ)ის ტერიტორიაზე (არსებობის შემთხვევაში) საწვავის შესანახი რეზერვუარის ტიპის, ტევადობისა და განთავსების პირობების შესახებ ინფორმაცია.

4.3 გზმ-ის ეტაპზე წარმოსადგენი ჰიდროლოგიური კვლევის ანგარიში, რომელიც უნდა მოიცავდეს:

- მდ. ზესხოს და მდ. ყორულდაშის, ასევე მათი შენაკადების ჰიდროლოგიური მახასიათებლების შესახებ ინფორმაცია;
- ინფორმაცია მდ. ზესხოს, მდ. ყორულდაშის და მათი შენაკადების საშუალო წლიური ხარჯების, ჩამონადენის შიდაწლიური განაწილების შესახებ;
- ინფორმაცია აღნიშნული მდინარეების მაქსიმალურ ჩამონადენზე, მინიმალურ ჩამონადენზე, მყარ ნატანზე;
- მდინარეების (ზესხო და ყორულდაში) სიგრძე და სიგანე (როგორც საერთო, ისე საპროექტო კვეთში არსებული);
- საპროექტო არეალში, როგორც დამბების ზედა ასევე მის ქვედა ბიეფში, მდინარის შენაკადების შესახებ ინფორმაცია, მანძილებისა და აღნიშნული შენაკადების მიერ გატარებული ხარჯის მითითებით;
- დეტალური ინფორმაცია ზესხო 1 ჰესის მიერ ასაღები წყლის რაოდენობებზე 10%, 50% და 90%- იანი უზრუნველყოფისთვის;
- მდინარეების (ზესხო და ყორულდაში) მინიმალური და მაქსიმალური ხარჯების შესახებ ინფორმაცია;
- ინფორმაცია სათავე კვანძების ქვედა ბიეფში გასაშვები სავალდებულო ეკოლოგიური (სანიტარული) ხარჯის შესახებ;
- შესაბამისი დასაბუთება, რამდენად უზრუნველყოფს განსაზღვრული ეკოლოგიური ხარჯი მდინარეების ბუნებრივი და ეკოლოგიური გარემოს შენარჩუნებას;
- სადერივაციო-სადაწნეო მილსადენების გადამკვეთი (არსებობის შემთხვევაში) მუდმივი და დროებითი ნაკადების შესახებ ინფორმაცია (საჭიროების შემთხვევაში დამცავი ღონისძიებების მითითებით);
- ღვარცოფული ნაკადების შესახებ ინფორმაცია, საჭიროების შემთხვევაში ღვარცოფ საწინააღმდეგო ღონისძიებების მითითებით;
- გზმ-ის ანგარიშში უნდა აისახოს ჰესის ზედა და ქვედა ბიეფში წყლის დონის მზომების დაყენების (ჰიდროლოგიური საგუშაგოს), წყლის ხარჯების დადგენილი სიხშირით გაზომვის, დონეებსა და ხარჯებს შორის დამოკიდებულების მრუდების აგებისა, ყოველდღიური დონეების და ხარჯების შესახებ ინფორმაციის ყოველკვარტალურად სააგენტოში წარმოდგენის შესახებ ინფორმაცია;
- პროექტის გავლენის ზონაში მოქცეული მდინარეების (ზესხო და ყორულდაში) მონაკვეთზე წყალმოსარგებლების შესახებ ინფორმაცია (არსებობის შემთხვევაში

აღნიშნული ფაქტი გათვალისწინებული უნდა იქნეს სავალდებულო ეკოლოგიური ხარჯის გაანგარიშებაში);

4.3 გზშ-ის ანგარიშის გეოლოგიური ნაწილი, რომელიც უნდა მოიცავდეს შემდეგს:

- **გეოლოგიური გარემოს ფონური მდგომარეობის აღწერა:**
  - რელიეფი (გეომორფოლოგია);
  - გეოლოგიური აგებულება და ტექტონიკა;
  - სეისმური პირობები;
  - ჰიდროგეოლოგიური პირობები;
  - საინჟინრო-გეოლოგიური პირობების პიკეტური აღწერა (უნდა მოიცავდეს საპროექტო ტერიტორიის სივრცეში არსებული საშიში გეოლოგიური პროცესების აღწერასაც).
- **გეოლოგიურ გარემოზე ზემოქმედების შეფასება:**
  - ზემოქმედების შეფასება მიწისქვეშა/გრუნტის წყლებზე, შემარბილებელი ან/და პრევენციული ღონისძიებების მითითებით;
  - საშიში გეოლოგიური პროცესების შესაძლო გააქტიურების განსაზღვრა საპროექტო ობიექტის მშენებლობა-ექსპლუატაციის პერიოდში, პრევენციული ღონისძიებების მითითებით;

4.5 გზშ-ის ანგარიშის ბიომრავალფეროვნების შეფასების ნაწილი, რომელიც უნდა მოიცავდეს:

- ბიომრავალფეროვნების კუთხით, ჩატარებული კვლევები მოიცავს 2021 წლის ნოემბრის თვის სავალდებულო კვლევებს, **რაც არასაკმარისია** სრული სურათის დასანახად. აღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია ანგარიშში აისახოს მინიმუმ 2 სეზონის კვლევებზე დაყრდნობით მომზადებული ინფორმაცია უშუალოდ პროექტის გავლენის ზონაში არსებულ მცენარეებზე, ცხოველებზე (განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდეს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით და საქართველოს "წითელი ნუსხით" დაცულ სახეობებზე) და ჰაბიტატებზე, მათზე შესაძლო ზემოქმედებაზე, ამ ზემოქმედების თავიდან აცილებაზე და საჭიროების შემთხვევაში საკომპენსაციო ღონისძიებებზე. ამასთან, წარმოდგენილ იქნას ზემოაღნიშნული კვლევის შედეგები ფოტომასშტაბითან ერთად;
- გზშ-ის ანგარიშში უნდა მოიცავდეს ჰიდროელექტროსადგურის და მისი მშენებლობისათვის საჭირო სხვა ინფრასტრუქტურის მოსაწყობად დაგეგმილი მოსაჭრელი ხე-მცენარეების ზუსტ მონაცემებს, სახეობების მიხედვით რაოდენობის და მოცულობის მითითებით;
- ვინაიდან დაგეგმილი საქმიანობა ტყის ტერიტორიაზე ხორციელდება, მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, საჭიროა გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშში გათვალისწინებული იყოს „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსის“ მე-10 მუხლის, „საქართველოს ტყის კოდექსის“ მე-13 ასევე, „ტყის სტატუსის მინიჭების, შეწყვეტისა და ტყის საზღვრების დადგენისა და კორექტირების/შეცვლის შესახებ“ დებულების დამტკიცების თაობაზე, საქართველოს მთავრობის 2021 წლის 6 ოქტომბრის N496 დადგენილების მე-13 მუხლის მოთხოვნები. ტყის სტატუსის შეწყვეტის მოთხოვნის შემთხვევაში, საჭიროა, გზშ-ის ანგარიშში წარმოდგენილ იქნას ინფორმაცია: რატომ არის საჭირო ტყის სტატუსის შეწყვეტა საქმიანობის შინაარსიდან გამომდინარე;

რატომ არის შეუძლებელი აღნიშნული საქმიანობის განხორციელება განსაკუთრებული დანიშნულებით ტყით სპეციალური სარგებლობის ფარგლებში; გზშ-ის ანგარიშში წარმოდგენილი ალტერნატივების შესწავლის ნაწილში ყურადღება გამახვილდეს ტყის კომპონენტზე განსაკუთრებით (მათ შორის, დასაბუთდეს შემოთავაზებული ადგილის უალტერნატივობა და შესაძლებლობის შემთხვევაში, შემოთავაზებულ იქნას სხვა, ალტერნატიული ვარიანტი, რომელიც არ მოიცავს ტყის ტერიტორიას);

- **დეტალური დასაბუთება** წყლის ე.წ ეკოლოგიური ხარჯების და მისი საკმარისობის შესახებ, წყალზე დამოკიდებული ბიომრავალფეროვნების კომპონენტების შენარჩუნების თვალსაზრისით;
- იქტიოფაუნაზე მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასების შესახებ ინფორმაცია, მათ შორის:
  - გზშ-ის ანგარიშში აისახოს სათანადო კვლევაზე დაყრდნობით მომზადებული ინფორმაცია, პროექტის გავლენის ზონაში არსებულ იქტიოფაუნაზე, მასზე შესაძლო ზემოქმედებაზე, ამ ზემოქმედების თავიდან აცილებაზე და საჭიროების შემთხვევაში საკომპენსაციო ღონისძიებებზე.
  - წარმოდგენილი უნდა იყოს სრულყოფილი კვლევები თევზის რაოდენობრივი მაჩვენებლის მითითებით, ანამნეზის შედეგებით და ჰაბიტატების შეფასებით საქვრითე ადგილების იდენტიფიცირების მიზნით;
  - კვლევები განხორციელდეს მაქსიმალურად ბუნებრივ პირობებში, ყოველგვარი ანთროპოგენური ზეგავლენის გამორიცხვით, ჰესის განთავსების ზედა და ქვედა ბიეფებში;
  - გზშ-ის მომზადების პროცესში შემარბილებელ ღონისძიებებში გათვალისწინებული უნდა იყოს ჰესის უარყოფითი ზეგავლენის შეფასება და შესაბამისი საკომპენსაციო ღონისძიებების დანერგვა (დათევზიანება, თევზსავალის ეფექტურობა და ა.შ);
  - მნიშვნელოვანია გზშ-ის მომზადების პროცესში შემუშავდეს ჰესის მშენებლობისა და ექსპლუატაციის ისეთი მოდელი, რომელიც ნაკლებად დააზიანებს საქართველოს წითელი ნუსხით დაცულ სახეობას - მდინარის კალმასს;
- ანგარიშში გათვალისწინებული უნდა იყოს ჰიდროელექტროსადგურის გაწმენდის, ფსკერდარმავეების და სხვა მსგავსი სამუშაოების საჭიროება და განსახორციელებელი საქმიანობის დეტალური აღწერა, ბიომრავალფეროვნებაზე მოსალოდნელი ზემოქმედებისა და ამ ზემოქმედების თავიდან აცილების კუთხით;
- წარმოდგენილი shp-ფაილების მიხედვით, საპროექტო ტერიტორიის ნაწილი ემთხვევა ზურმუხტის ქსელის დამტკიცებულ საიტს (სვანეთი-რაჭა GE0000059), წარმოდგენილი კვლევის შედეგები კი - ეყრდნობა ერთი სეზონის კვლევას, რაც არასაკმარისია ზემოქმედების შესაფასებლად. საჭიროა, ანგარიშში აისახოს მინიმუმ 2 სეზონის კვლევებზე დაყრდნობით მომზადებული ინფორმაცია;
- Shp-ფაილებით წარმოდგენილი სამშენებლო ბანაკები და სანაყაროები (4ბ სანაყაროს გარდა) ემთხვევა სახელმწიფო ტყეს და ზურმუხტის ქსელის მითითებულ საიტს. **აღნიშნულიდან გამომდინარე, საჭიროა, გზშ-ის ეტაპზე განხილულ იქნას სანაყაროებისა და სამშენებლო ბანაკების განთავსების ალტერნატიული ვარიანტები;**
- გზშ-ის ანგარიშს უნდა დაერთოს ზურმუხტის ქსელზე ზემოქმედების შეფასების (ზზშ) ანგარიში;

- ბიომრავალფეროვნების კვლევებზე დაყრდნობით განისაზღვროს მოსალოდნელი ზემოქმედების სახეები - მასშტაბი და განახლდეს ბიომრავალფეროვნების შემარბილებელი ღონისძიებები-მონიტორინგის გეგმა, სადაც აისახება ბიომრავალფეროვნების ცალკეულ კომპონენტებზე და შემარბილებელი ღონისძიებების ეფექტურობაზე დაკვირვების საკითხი.

5. ჰიდროელექტროსადგურის მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპზე გარემოზე მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასება გარემოს თითოეული კომპონენტისათვის და პროექტის განხორციელების შედეგად მოსალოდნელი ზემოქმედებების შეჯამება, მათ შორის:

- ატმოსფერულ ჰაერზე ზემოქმედების შეფასება მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპზე, მათ შორის ემისიები სამშენებლო ტექნიკისა და სამშენებლო მასალების დამამზადებელი ობიექტის (არსებობის შემთხვევაში) მუშაობისას, გაბნევის ანგარიშის მითითებით. ამასთან, წარმოდგენილი უნდა იყოს ატმოსფერულ ჰაერზე მოსალოდნელი ზემოქმედების შემარბილებელი და პრევენციული ღონისძიებები ღონისძიებები;
- პროექტის ფარგლებში ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურების სტაციონარული წყაროს არსებობის/მოწყობის შემთხვევაში გზშ-ის ანგარიშს თან უნდა ახლდეს ატმოსფერულ ჰაერში გაფრქვეულ მავნე ნივთიერებათა ზღვრულად დასაშვები გაფრქვევის ნორმების პროექტი;
- მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპზე ხმაურის და ვიბრაციის გავრცელებით მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასება და შესაბამისი შემარბილებელი ღონისძიებები;
- მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპზე მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასება ნიადაგის ნაყოფიერ ფენაზე და გრუნტის ხარისხზე, შესაბამისი შემარბილებელი ღონისძიებების მითითებით;
- გეოლოგიურ და ჰიდროგეოლოგიურ გარემოზე მოსალოდნელი ზემოქმედების შესახებ ინფორმაცია, პრევენციული ღონისძიებების მითითებით;
- მშენებლობისა და ექსპლუატაციის ეტაპზე მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასება ზედაპირული წყლის ობიექტზე, მათ შორის წარმოდგენილი უნდა იქნეს: ზედაპირული წყლების დაბინძურების რისკების (მაგ: ტურბინების ექსპლუატაციით) შეფასება; მდინარის კალაპოტში წყლის ხარჯის შემცირებისა და ჰიდროლოგიური რეჟიმის დარღვევით მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასება მდინარის ჰიდროლოგიურ, ჰიდრომორფოლოგიურ და კალაპოტურ პროცესებზე, შესაბამისი შემარბილებელი ღონისძიებების მითითებით;
- პროექტის განხორციელებით მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასება მდინარის ნატანის მოძრაობაზე, მოსალოდნელი შედეგების ანალიზი და შესაბამისი შემარბილებელი ღონისძიებები;
- პროექტის განხორციელების ფარგლებში, ჩამდინარე წყლების მდინარეში ჩაშვების შემთხვევაში გზშ-ის ანგარიშს თან უნდა დაერთოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული - ზედაპირული წყლის ობიექტებში ჩამდინარე წყლებთან ერთად ჩაშვებულ დამაბინძურებელ ნივთიერებათა ზღვრულად დასაშვები ჩაშვების ნორმების (ზ.დ.ჩ) პროექტი;
- პროექტის განხორციელებით გამოწვეული ზემოქმედების შეფასება ბიომრავალფეროვნებაზე, განსაკუთრებით წყლის და წყალზე დამოკიდებულ სახეობებზე, შემარბილებელი/პრევენციული ან/და საკომპენსაციო ღონისძიებების მითითებით;
- მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასება სოციალურ-ეკონომიკურ გარემოზე, მიწის საკუთრებასა და გამოყენებაზე, ბუნებრივი რესურსების შეზღუდვაზე. ამასთან,

განისაზღვროს ჯანმრთელობასა და უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული რისკები და შესაბამისი შემარბილებელი ღონისძიებები. მოცემული უნდა იყოს ასევე სკოპინგის ეტაპზე საზოგადოების მიერ წარმოდგენილი მოსაზრებებისა და შენიშვნების შეფასება და განსახორციელებელი ღონისძიებების დეტალური აღწერა;

- პროექტის ფარგლებში სატრანსპორტო გადაზიდვებით/სამშენებლო ტრანსპორტის გადაადგილებით გარემოზე მოსალოდნელი ზემოქმედების, მათ შორის სატრანსპორტო ნაკადებზე მოსალოდნელი ზემოქმედების, დეტალური შეფასება შემარბილებელი ღონისძიებები. **ზემოაღნიშნული ფაქტორებით მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს საკვლევ რეგიონში დაგეგმილი, მათ შორის ანალოგიური, პროექტები;**
- შესაძლო პირდაპირი და არაპირდაპირი ზემოქმედების შეფასება ისტორიულ-კულტურულ და არქეოლოგიურ ძეგლებზე, შემარბილებელი ღონისძიებების მითითებით (გზშ-ს ანგარიშის მომზადების პროცესში ჩართული იყოს შესაბამისი კომპეტენციის სპეციალისტი/ები, რათა გამოირიცხოს შესაძლო არქეოლოგიური ობიექტების დაზიანების რისკები);
- მშენებლობა-ექსპლუატაციის ეტაპზე ნარჩენების წარმოქმნითა და გავრცელებით მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასება, პრევენციული ღონისძიებების მითითებით (მათ შორის ნარჩენების მართვის გეგმა);
- გარემოზე შეუქცევი ზემოქმედების შეფასება და მისი აუცილებლობის დასაბუთება, რაც გულისხმობს გარემოზე შეუქცევი ზემოქმედებით გამოწვეული დანაკარგებისა და მიღებული სარგებლის ურთიერთშეწონას გარემოსდაცვით, კულტურულ, ეკონომიკურ და სოციალურ ჭრილში;
- საპროექტო ობიექტის მშენებლობა-ექსპლუატაციით მოსალოდნელი კუმულაციური ზემოქმედების დეტალური შეფასება გარემოს სხვადასხვა კომპონენტებზე (განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდეს ბიოლოგიურ და წყლის გარემოზე), არსებული ან/და საპროექტო ჰიდროელექტროსადგურების გათვალისწინებით, შემარბილებელი ღონისძიებების მითითებით;
- დაგეგმილი საქმიანობის განხორციელებით გამოწვეული გარემოზე მნიშვნელოვანი ზემოქმედების აღწერა, რომელიც განპირობებულია ავარიისა და კატასტროფის რისკების მიმართ საქმიანობის მოწყვლადობით;
- ავარიულ სიტუაციებზე რეაგირების გეგმა. მათ შორის, ყურადღება გამახვილდეს ჰიდროდინამიკურ ავარიაზე რეაგირების საკითხებზე;
- ობიექტის მოწყობა-ექსპლუატაციის ეტაპებისთვის შემუშავებული, შემარბილებელი ღონისძიებების შემაჯამებელი გეგმა-გრაფიკი;
- მშენებლობისა და ექსპლუატაციის ეტაპზე განსახორციელებელი გარემოსდაცვითი მონიტორინგის გეგმა, შესაბამისი საკონტროლო წერტილების მითითებით;
- გზშ-ის ფარგლებში შემუშავებული ძირითადი დასკვნები, რეკომენდაციები და საქმიანობის განხორციელების პროცესში განსახორციელებელი ძირითადი ღონისძიებები.

6. გზშ-ის ანგარიშში წარმოდგენილი უნდა იქნეს ეკოლოგიური ხარჯის პროცენტული მაჩვენებლები თვეების მიხედვით, ასევე თვიური და წლიური ხარჯების სიდიდეები 10%, 50%, 75% და 95% უზრუნველყოფისათვის, შესაბამისი ცხრილების (1; 2) სახით:

- **ცხრილი 1.** ეკოლოგიური ხარჯის პროცენტული მაჩვენებლები თვეების მიხედვით

ს													
ა													
შ.													
მ													
ა													
ქ													
ს.													
მ													
ი													
ბ.													
1													
0													
%													
5													
0													
%													
7													
5													
%													
9													
5													
%													

6.1 საკითხები/შენიშვნები, რომელიც გათვალისწინებული უნდა იქნეს გზშ-ის ანგარიშში:

- პროექტთან დაკავშირებით ადგილობრივი მოსახლეობის ინფორმირების, მათი პოზიციების, დამოკიდებულების, აზრის გათვალისწინების ამსახველი ინფორმაცია. ამასთან, ინფორმაცია პროექტის ფარგლებში დაგეგმილი სოციალური პაკეტების შესახებ;
- აეროფოტო სურათზე (მაღალი გარჩევადობით) დატანილი საპროექტო არეალის სქემატური რუკა ბეჭდური და ელექტრონული ფორმით (A3 ფორმატი; Shp ფაილი WGS_1984_37N(38N) პროექციით), სადაც მოცემული იქნება: ზესხო 1 ჰესის ინფრასტრუქტურული ობიექტები (სათავე ნაგებობები, სადერივაციო-სადაწნეო მილსადენები, ჰესის შენობა, სამშენებლო ბანაკი, მისასვლელი გზები, სანაყაროები);
- როგორც სკოპინგის ანგარიშიდან დგინდება, საკვლევ რეგიონში დაგეგმილია ასევე სხვა ჰიდროენერგეტიკული პროექტების განხორციელება, რაც დაკავშირებული იქნება მნიშვნელოვან კუმულაციურ ზემოქმედებასთან. საკითხის დეტალური ანალიზის მიზნით, გზშ-ის ეტაპზე უნდა მოხდეს კუმულაციური ეფექტის გამომწვევი ყველა წყაროს იდენტიფიცირება, როგორც მშენებლობის, ისე ექსპლუატაციის ეტაპისთვის, განისაზღვროს საპროექტო არეალში გათვალისწინებული საქმიანობებით მოსალოდნელი ჯამური/მასშტაბური ზემოქმედების მნიშვნელობა და წარმოდგენილი იქნეს კონკრეტული სახის შემარბილებელი ღონისძიებები, ეფექტურობის დასაბუთებით;
- დაზუსტებას საჭიროებს პროექტის განხორციელებით მოსალოდნელი ზემოქმედება ტურიზმის სექტორზე და რეგიონის ტურისტულ განვითარებაზე;
- გარემოზე ზემოქმედების სრულფასოვანი/სრულყოფილი შეფასებისათვის და ეფექტური შემარბილებელი, პრევენციული, საკომპენსაციო ღონისძიებების დასახვა-განხორციელების მიზნით - ქსელთან მიერთების პროექტი წარმოდგენილ

იქნეს „ზესხო 1-ის“ პროექტთან ერთად, ერთიანი გზშ-ის ანგარიშის სახით, როგორც პროექტის ერთ-ერთი შემადგენელი კომპონენტი. აღნიშნული სახით გზშ-ის ანგარიშის წარმოდგენის შემთხვევაში, მოცემული უნდა იყოს ინფორმაცია: საერთო ქსელთან მიერთებისათვის განკუთვნილი საპროექტო ეგზ-ის ძირითადი პარამეტრების, ფიზიკური მახასიათებლების, ტექნიკური გადაწყვეტების (მაბვა, გაბარიტები, ეგზ-ის ტიპი, სიგრძე და სხვ), ასევე მისი გაყვანით გამოწვეული გარემოზე ზემოქმედების საკითხების და შესაბამისი შემარბილებელი ღონისძიებების შესახებ დეტალური ინფორმაცია. ამასთან, მოცემული უნდა იყოს კუმულაციური ზემოქმედების შესახებ ინფორმაცია, რეგიონში არსებული ან/და დაგეგმილი ელექტროგადამცემი ხაზების გათვალისწინებით. **ზემოაღნიშნულის განუხორციელებლობის შემთხვევაში გზშ-ის ანგარიშში წარმოდგენილი იქნეს სათანადო დასაბუთება;**

- ღვარცოფული ხეების მილსადენთან გადაკვეთის ადგილებში შესაბამისი ღვარცოფსაწინააღმდეგო ღონისძიებების ეფექტურობის საკითხი საჭიროებს დაზუსტებას;
- ჰიდროლოგიური ნაწილი:
  - საკვლევი მდინარისთვის ანალოგის შესარჩევი ფაქტორების ჩამონათვალში (გვ. 43) გამორჩენილია მდინარეთა წყალშემკრები აუზების ფართობები;
  - საქართველოში მოქმედი სამშენებლო ნორმებისა და წესების (СНиП 2.01.14-83) მიხედვით, ანალოგი მდინარის წყალშემკრები აუზის ფართობი არ შეიძლება იყოს 10-ჯერ მეტი საკვლევი მდინარის წყალშემკრები აუზის ფართობზე, ხოლო სხვაობა აუზის საშუალო სიმაღლეებს შორის არ უნდა აღემატებოდეს 300 მეტრს. ანგარიშში არცერთი პირობა არ სრულდება (გვ. 36);
  - 44-ე გვერდზე მოყვანილი კორელაციური კავშირი არ არის მაღალი;
  - საშუალო თვიური და წლიური ხარჯების გრაფიკები უმჯობესია იყოს ცალ-ცალკე გრაფიკებად;
  - მდ. ცხენისწყლის აუზის რეგიონული მრუდის (გვ. 47) სიზუსტე არ არის შეფასებული. გარდა ამისა, არაფერია ნათქვამი მდ. ცხენისწყლიდან მდ. რიონში გადაგდებულ წყალზე მაშინ, როდესაც ზემოთ აღნიშნული მრუდის აგებისას გამოყენებულია წყალაღების ქვემოთ მდებარე სადგურების ჰიდროლოგიური მონაცემები;
  - მდ. ცხენისწყლის გაზაფხულის წყალდიდობის მაქსიმალური ხარჯების უზრუნველყოფის ანალიზურ მრუდსა და ემპირიულ წერტილებს შორის არ არის კარგი თანხვედრა (გვ. 56);
- გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშში წარმოდგენილი უნდა იქნას ტერიტორიის საბაზისო კლიმატური მონაცემები და ძირითადი კლიმატური მახასიათებლების აღწერა. ასევე, კლიმატის ცვლილების არსებულ და სამომავლო სცენარებზე დაყრდნობით, შეფასებული უნდა იქნას კლიმატის ცვლილებით განპირობებული საქმიანობის მოწყვლადობა;
- წარმოდგენილი იქნეს გარემოსდაცვითი (ეკოლოგიური) ხარჯის მნიშვნელობად მიღებული საშუალო მრავალწლიური ხარჯის 10 %-ის დასაბუთება/განმარტება;
- სსიპ ეროვნული სატყეო სააგენტოს ცნობით მთლიანი საპროექტო (42977 კვ.მ) ფართობიდან (პოლიგონური shp-ფაილები), 23167 კვ.მ ფართობი წარმოადგენს სსიპ ეროვნული სატყეო სააგენტოს მართვას დაქვემდებარებულ სახელმწიფო ტყეს. როგორც თქვენთვის ცნობილია, სახელმწიფო ტყის ტერიტორიაზე „ტყითსარგებლობის წესის შესახებ“ დებულების დამტკიცების თაობაზე საქართველოს მთავრობის 2021 წლის 18 მაისის N221 დადგენილებით (თავი VII-XIV) განსაზღვრული საქმიანობა ან მისი განკარგვა საჭიროებს შეთანხმებას სახელმწიფო ტყის მართვის უფლების მქონე ორგანოსთან;

- სკოპინგის ანგარიშის მიხედვით სპეციალური ტყით სარგებლობის უფლების მოპოვებისათვის საპროექტო დერეფანში ჩატარდება მცენარეული საფარის დეტალური კვლევა (ტყის ტაქსაცია). აღნიშნული გარემოების გათვალისწინებით - თუ დაგეგმილი საქმიანობა განსაკუთრებული დანიშნულებით ტყით სპეციალური სარგებლობის უფლების მოპოვებას საჭიროებს საქმიანობის განმახორციელებელმა (კანონმდებლობის შესაბამისად) გზშ-ის ანგარიშს უნდა დაურთოს განსაკუთრებული დანიშნულებით ტყით სპეციალური სარგებლობისთვის საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული დოკუმენტები;
- დაზუსტებას საჭიროებს მშენებლობის ეტაპზე, მდინარის ბუნებრივი ჩამონადენის არიდების სამუშაოების მათ შორის აღნიშნული მიზნით მოსაწყობი ინფრასტრუქტურის (დროებითი სადერივაციო არხი, დროებითი დამბა და სხვ) შესახებ ინფორმაცია;
- **ჩამდინარე წყლების გამწმენდი ნაგებობის მოწყობის შემთხვევაში წარმოდგენილი უნდა იქნეს დეტალური ინფორმაცია.** მათ შორის: გამწმენდის ტიპი, ძირითადი ფიზიკური მახასიათებლები, მოწყობის გეგმა, პარამეტრები, წარმადობა, ტექნოლოგიური სქემა და გაწმენდის ეფექტურობა; ჩამდინარე წყლის სავარაუდო შემადგენლობის შესახებ ინფორმაცია - გაწმენდამდე და გაწმენდის შემდეგ, შესაბამისი დასაშვები ნორმების მითითებით; გაწმენდილი წყლის ჩაშვების ობიექტის შესახებ ინფორმაცია, ჩაშვების ადგილის GPS კოორდინატების მითითებით;
- სკოპინგის ანგარიშში წარმოდგენილია იქთიოლოგიური კვლევა ელექტრო თევზსაჭერი მოწყობილობით, რაც მისაღებია, თუმცა მდ. ყორულდაშზე იქთიოფაუნის კვლევა დაემთხვა საგზაო სამუშაოების წარმოებას, რამაც გამოიწვია წყლის ამღვრევა და შესაბამისად, თევზის განრიდებაც. შედეგად, წარმოებული კვლევები შეიძლება ჩაითვალოს არასრულყოფილად, შესაბამისად აღნიშნული ვერ ასახავს იქთიოფაუნის რეალურ მდგომარეობას, რაც საჭიროებს დაზუსტებას;
- სკოპინგის ანგარიშის მიხედვით, საჭიროების შემთხვევაში სანაყაროებს მდინარის მხარეს ჩაუტარდება შესაბამისი ნაპირდამცავი სამუშაოები. აღნიშნული საკითხი გზშ-ის ეტაპზე საჭიროებს დაზუსტებას ნაპირდამცავი ნაგებობების მოწყობის, პარამეტრების, ტიპისა და ეფექტურობის მითითებით;
- სკოპინგის ანგარიშის მიხედვით, სანაყაროებისთვის შერჩეული ტერიტორიების ნაწილი სავარაუდოდ გამოიყენება ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ, შინაური ცხოველების საძოვრად. **აღნიშნული საკითხი გზშ-ის ეტაპზე საჭიროებს დაზუსტებას, მათ შორის წარმოდგენილი უნდა იქნეს საძოვრებზე მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასება, ასევე საძოვრების შეზღუდვით მოსალოდნელი ზემოქმედების შეფასება და შემარბილებელი ღონისძიებები;**
- საპროექტო ზონაში ვიზიტის-საჯარო განხილვის დროს დადგინდა, რომ სოფ. ცანა ელექტროენერგიით ნაწილობრივ მარაგდება დაბალი სიმძლავრის, კულტარულად მოწყობილი, მცირე ჰიდროელექტროსადგურის საშუალებით, რომელიც მდ. ყორულდაშზე გათვალისწინებული სათავე კვანძის ქვედა ბიეფში მდებარეობს. ამასთან სკოპინგის ანგარიშიდან დგინდება, რომ სოფელ ცანასთან ნანახი იქნა მცირე ზომის წისქვილი, რომელიც მოქცეულია მდ. ყორულდაშის საპროექტო მონაკვეთში. **აღნიშნული გარემოებები გათვალისწინებული უნდა იქნეს მდ. ყორულდაშის სათავე კვანძის ქვედა ბიეფში მუდმივად გასაშვები წყლის ხარჯის გაანგარიშებისას;**
- გზშ-ის ანგარიშში წარმოდგენილი უნდა იქნეს წინამდებარე დასკვნით განსაზღვრული მოთხოვნების გათვალისწინებით;

- გზშ-ის ანგარიშში წარმოდგენილი უნდა იყოს ინფორმაცია სკოპინგის დასკვნით განსაზღვრული საკითხების გათვალისწინების შესახებ, ერთიანი ცხრილის სახით (გვერდებისა და (ქვე)თავების მითითებით).

დასკვნითი ნაწილი:

სკოპინგის დასკვნის მიღების მიზნით შპს „ჰაიდრო ინვესტ ჯი ეის“ მიერ წარმოდგენილ პროექტზე, რომელიც ეხება - ლენტეხის მუნიციპალიტეტში, მდინარე ზესხოზე და ყორულდაშზე 20.3 მგვტ დადგმული სიმძლავრის ჰიდროელექტროსადგურის (ზესხო - 1 ჰესის) მშენებლობა-ექსპლუატაციას, **სავალდებულოა გზშ-ის ანგარიში მომზადდეს** წინამდებარე სკოპინგის დასკვნით გათვალისწინებული კვლევების, მოსაპოვებელი, შესასწავლი ინფორმაციის და წარმოსადგენი დოკუმენტაციის მიხედვით. გზშ-ის ანგარიში შედგენილი უნდა იყოს მოქმედი კანონმდებლობის, განსაკუთრებით სკოპინგის დასკვნით განსაზღვრული მითითებების სრული დაცვით.